

senbeleid van Minister Miet Smet (1985-1994). Voorts wil het centrum geïnformateerde gegevensbanken aanleggen, een fototheek uitbouwen, mondelinge getuigenissen verzamelen en tentoonstellings- en onderzoeksprojecten uitwerken.

"Een vrouw, een stem" Een tentoonstelling over vrouw en kiesrecht

Paule Verbruggen, departement Archief (AMSAB)

Met de tentoonstelling "Een vrouw, een stem" maakt het Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis een geslaagde entrée.

Er is immers niet alleen het verhaal, maar ook de manier waarop het wordt gebracht. De samenstellers zijn erin geslaagd beide elementen tot een fris en mooi ogend, zelfs spannend geheel samen te brengen. Als smaakmaker voor de grote tentoonstelling over vijftig jaar vrouwenkiesrecht die gepland is voor 1998, scheidt ze hoge verwachtingen.

De geschiedenis van het vrouwenstemrecht is eigenlijk ongekend. Iedereen (of staan we zelfs zover nog niet?) weet dat vrouwen pas in 1948, dus schandalig laat, stemrecht verwierven voor het parlement en de provincie. Maar daar houdt het voor velen ook op.

Het verhaal begint natuurlijk veel vroeger. In de tentoonstelling keren we terug tot de Brabantse en de Luikse omwenteling in 1790. De Franse Revolutie had ook onze contreien niet onberoerd gelaten en wakkerde de drang naar onafhankelijkheid (van het Oostenrijks bewind) aan. In 1790 kwamen de Verenigde Belgische Staten

tot stand die zeer vlug door innerlijke twisten weer uiteenvielen. Hoewel de Belgische vrouwen merkbaar kalmer bleven dan hun Franse seksegenoten, blijkt uit brieven, tractaten en spotprenten dat sommigen toch erg strijdbaar waren. Trefend is de eis van de "burgeressen" van Brussel en Luik in 1790 om in de Nationale Vergadering te zetelen: *"We vragen dat in de Nationale Vergadering alle gehuwde vrouwen met twee kinderen en alle meerderjarige meisjes die niets om handen hebben, zullen zetelen. Door die meisjes nuttig bezig te houden, beschermt u hen tegen alle schadelijke invloeden op de onschuld die u wilt bewaren. We verbergen niet dat we door ons gebrekkig onderricht niet over de noodzakelijke bestuurskennis beschikken. We weten evenwel dat dit het natuurlijke gevolg is van de mannelijke afgunst en van hun vrees voor rivaliteit"*.

De hoop op een gelijke behandeling van man en vrouw die door de **Franse Revolutie** was gewekt, werd met de komst van Napoleon al vlug de grond ingeboord. Met zijn Burgerlijk Wetboek legde hij de basis van de wettelijke ongelijkheid tussen man en vrouw, wat ook de uitsluiting van de vrouw uit de politieke wereld inhield. Hij had dan ook geen hoge dunk van het andere geslacht: *"De vrouw is onze eigendom, wij niet de hare; want zij schenkt ons kinderen en de man schenkt er haar geen. Ze is daarom zijn eigendom zoals de fruitboom behoort aan de tuinder."*

De geest van het Burgerlijk Wetboek bleef heel de negentiende eeuw over België waaien. Onder het Nederlands bewind (1815-1830) kregen bepaalde categorieën vrouwen, onder meer weduwen, wel stemrecht, maar dit voorrecht werd opgeheven na de Belgische Revolutie in 1830. Het land kreeg toen weliswaar één van de meest liberale grondwetten van Europa, maar geen democratie. Het stemrecht was voorbehouden aan een kleine groep mannen die een bepaalde som aan rechtstreekse belastingen betaalden. De vraag naar stemrecht voor vrouwen werd zelfs niet gesteld. Achtennegentig procent (!) van de bevolking bleef op die manier uitgesloten van politieke rechten.

Kritiek op die ongelijke positie kwam onder meer van Zoé Gatti de Gamond. Gecharmeerd door het gelijkheidsideaal van de utopische socialisten, legde ze zich toe - na een mislukt experiment met een leefgemeenschap in Frankrijk - op het inrichten van beter onderwijs voor de meisjes. Andere markante vrouwen uit die periode waren de zussen Loveling en Zoé Héger-Parent. Hun stelling dat vrouwen niet "van nature" minderwaardig waren aan de man, maar dat hun achterstand aan hun opvoeding was te wijten, kreeg weinig steun en werd een dankbaar onderwerp voor karikaturisten.

Intussen boekte het onderwijs voor vrouwen toch vooruitgang.

Met de steun van progressieve liberalen ontwikkelden liberaalgezinde feministen vanaf 1860 een beroepsonderwijs voor meisjes en stichtten ze vrijzinnige middelbare meisjesscholen.

Een sterke impuls ging uit van Isabelle Gatti de Gamond, dochter van, die een progressieve middelbare school voor meisjes oprichtte. Naast de typische huishoudkundige vaardigheden werd hier ook plaats gemaakt voor talen en positieve wetenschappen. Isabelle had een duidelijk beeld van het feminisme: "*studie, organisatie en het stemrecht*". Ze voegde de daad bij het woord en trad in 1899 toe tot de Belgische Werkliedenpartij.

Dit "**pedagogische proto-feminisme**" zou de voedingsbodem worden van de eerste feministische golf die rond 1890 kwam aanrollen.

Aanvankelijk had de beweging een duidelijk burgerlijk karakter. De eerste feministen kwamen bijna allemaal uit de **liberale burgerij**. Ze verdedigden het recht op arbeid van de vrouw, haar economische onafhankelijkheid en de gelijkheid binnen het huwelijk. Het boegbeeld van de beweging werd Marie Popelin. Zij was de eerste vrouwelijke juriste van België maar kreeg geen toegang tot de balie. Samen met Louis Frank, de advocaat die haar verdedigde, stichtte ze de Ligue belge du Droit des Femmes. Louis Frank eiste stemrecht voor vrouwen, maar bleef in de ban van de Code Napoleon: hij dacht hierbij alleen aan

weduwen, ongehuwde en gescheiden vrouwen.

Het vrouwenstemrecht werd ook bij de socialisten een strijdpunt. De **beginselverklaring van Quaregnon** van 1894 verdedigde uitdrukkelijk het algemeen stemrecht zonder onderscheid van sekse. Maar die massa vrouwen vertegenwoordigden ook een massa stemmen. In 1902 sloot de BWP een bondgenootschap met de liberalen om de katholieke meerderheid uit het zadel te lichten en het enkelvoudig stemrecht te veroveren. In ruil voor hun steun aan de socialisten eisten de liberalen dat de BWP de eis voor vrouwenstemrecht tijdelijk vergat. Ze vreesden immers dat de vrouwen massaal voor de katholieke partij zouden stemmen. Lala Speyer, de eerste vrouw van Emile Vandervelde, stelde alles in het werk om de socialistische vrouwen hiervan te overtuigen. Morrend stemde de achterban in. Vanaf dan legden de socialistische vrouwen zich vooral toe op de uitbouw van coöperaties, mutualiteiten en vakbonden. In naam van de klassenstrijd gingen ze samenwerking met de burgerlijke feministen uit de weg.

Eenzelfde opportunistische houding vinden we bij vele **katholieken**. Er waren natuurlijk de principiële verdedigers van het stemrecht, zoals Louise Van Der Plas, die stemrecht opeiste voor alle vrouwen die een zekere opleiding hadden of minstens 200 frank spaargeld hadden, en voor alle moeders. Maar daarnaast was er de conservatieve katholieke vleugel van Charles Woeste, die, hoewel uitgesproken antifeministisch, toch het stemrecht verdedigde in de hoop zo de katholieke macht te behouden.

Vooraf in de periode vóór de Eerste Wereldoorlog voerden "burgerlijke" en katholieke feministen strijd voor het vrouwenstemrecht. In tegenstelling tot de Engelse **suffragettes** schuwden ze luidruchtige en spectaculaire actiemiddelen. De liberale Jane Brigode en de katholieke Louise Van Der Plas slaagen er wel in de krachten te bundelen in de *Fédération belge pour le suffrage des Femmes*.

Met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd het stil aan het feministisch front. De

vrouwen legden zich toe op de hulp aan oorlogsslachtoffers of gingen in het verzet. ⁽¹⁾

Na de oorlog kon het tactisch spelletje weer doorgaan. De katholieken gunden de socialisten en de liberalen het algemeen enkelvoudig stemrecht, maar moesten dan wel in ruil het stemrecht voor de vrouw krijgen. De discussie eindigde in typisch Belgische compromisstijl : de vrouwen kregen enkel **stemrecht voor de gemeenteraadsverkiezingen**, maar konden wel op alle niveaus verkozen worden.

Op 24 april 1921 trokken meer dan twee miljoen vrouwen voor het eerst naar de stembus. Over heel België werden 196 vrouwen verkozen (of 1 % van alle gemeenteraadsleden), waarvan er 6 tot burgemeester en 13 tot schepen werden aangesteld. De meeste mandatarissen kregen een vrouwelijk werkerterrein toegewezen : sociale zaken, onderwijs of gezinsbeleid.

Gedurende gans het interbellum bleef het aantal verkozenen ongeveer constant. Dit ondanks de actieve feministische strijd voor uitbreiding van het stemrecht, met uitzondering dan van de socialistische vrouwen die bleven vrezzen voor de conservatieve reflex bij hun seksegenoten.

Pas na de Tweede Wereldoorlog, in 1949, werd het doel eindelijk bereikt : vrouwen mochten nu ook zelf kiezen voor hun vertegenwoordigers in het parlement en in de provincie. Maar daar begint een nieuw verhaal : **de weg naar de gelijke politieke vertegenwoordiging**. En als we zien hoever we nog maar staan, belooft die even lang te worden...

(1) Zie hiervoor het werk van D. De Weerd, *De vrouwen van de Eerste Wereldoorlog*. Gent, 1993, 303 p.

De Rode Droom. Een eeuw sociaal-democratie in Nederland

Hendrik Ollivier, departementshoofd Beeld en Geluid (AMSAB)

Op 26 augustus 1894 werd te Zwolle de **Sociaal-Democratische Arbeiders Partij** opgericht. Dit historisch gebeuren werd herdacht met (onder meer) een tentoonstelling, die plaatsvond van 12 oktober tot 26 november 11. in de Amsterdamse Nieuwe Kerk, vlakbij het Damplein. De tentoonstelling werd samengesteld door het Rijksmuseum Amsterdam en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. De Wiardi Beckman Stichting nodigde ons uit voor een bijeenkomst waarop de samenstellers enige toelichting gaven over de tentoonstelling en waar over het opzet kon gediscussieerd worden.

Wim Vroom, oud-directeur van de afdeling Nederlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum en één van de samenstellers, had het onder meer over de mogelijkheden van de tentoonstelling als medium en in het bijzonder over wat níét kan met een tentoonstelling. Stellingen waarin uw dienaar zich overigens grotendeels herkende. Volgens Vroom is het niet mogelijk met een **tentoonstelling** een **vertoog** te houden. Omdat een tentoonstelling niet de mogelijkheid biedt te nuanceren, is het zelfs zeer moeilijk een verhaal te vertellen. Het is daarom veel interessanter te werken met thematische cultuurbeelden en de bezoeker te confronteren met authentiek bronnenmateriaal. De research naar beeldmateriaal is hierbij van het allergegrootste belang.

Met deze inzichten heeft men terdege rekening gehouden, zowel bij het samenstellen van de tentoonstelling als bij de uitgave van de bijhorende publikatie. Door het ordenen en tonen van origineel en authentiek bronnenmateriaal heeft men geprobeerd de "**rode droom**" te verbeelden en te evoceren en daardoor soms **onverwachte aspect-**